

IMPORTANȚA DIMENSIUNII ECONOMICE ÎN ANALIZA DE SECURITATE

Oxana ȘOIMU

Catedra Teoria Economică și Metodologia Cercetării

The economic dimension has a great importance in the national security. Although, if we tackle the economic dimension, it is very important to take into consideration all opportunities, risks and provocations offered by the dimension. In this article the author explains the importance of economic dimension in different economic conditions: capitalist or in conditions of systemic transformation (for instance, in Republic of Moldova). The author considers that very important is to start the analyses of economic security with individual security that can be consumer or producer.

Este un fapt deja confirmat că sănătatea economică este unul dintre elementele cele mai importante care condiționează securitatea economică națională.

În majoritatea doctrinelor economice ale capitalismului, ideea de *insecuritate* este esențială pentru funcționarea pieței. Esența capitalismului este competiția pe piața liberă și, de aici, insecuritatea acțiunii actorilor economici. Doctrina economică liberală este serios amendată la sfârșitul secolului al XVIII-lea, odată cu revoluția americană (când motivul desprinderii de Imperiul Britanic a fost mai degrabă de natură comercială, iar primul act împotriva Londrei nu a fost un act militar, ci unul economic, ceaiul englez fiind aruncat în portul New York), la mijlocul secolului al XIX-lea, prin inventarea teoriei protecționiste a lui Fr.Liszt și, mai tarziu, în anii '20 ai secolului trecut, prin reinterpretarea teoriei protecționiste de către Mihail Manoilescu.

Așadar, teoria insecurității pe piața liberă a fost amendată de teoriile protecționiste. Mai târziu, în anii '70, teoriile economice ale interdependenței au reconstruit, pe o altă cale, gândirea economică liberală, dar fără a anula completamente semnificația protecționismului economic. Plecând de la aceste premise, ideea securității economice este localizată în interiorul dezbaterii provocate de teoriile relațiilor internaționale, bazate pe ipoteza anarhiei internaționale și de teoriile economiei politice internaționale, bazate pe structura economică a pieței. Aceasta înseamnă că avem un sistem politic de state cu tendințe anarhice (pentru că nu există o autoritate internațională deasupra statelor) și o structură economică internațională, care funcționează pe principiile pieței. Cei ce promovează ideile mercantiliste (conservatorii) plasează în prim-plan politica. Securitatea economică este parte a securității naționale, este politică de stat. Liberalii plasează în prim-plan economia și consideră că piața trebuie lasată să opereze liber, fără intervenția politicii de stat. Socialiștii sunt la mijloc, în sensul că atât tentația mercantilistă, cât și cea liberalistă necesită a fi corectate pentru a produce justiție și egalitate socială.

Evident, pe fundalul acestei dezbateri, securitatea economică trebuie redusă la ceea ce este relevant din punct de vedere practic, anume:

1. Abilitatea statelor de a menține capacități independente de producție militară într-o piață globală;
2. Eventualitatea ca dependența economică de piața globală să fie utilizată pentru atingerea unor scopuri politice;
3. Posibilitatea ca piața globală să crească inegalitățile economice dintre state;
4. Riscul ca globalizarea economică, ce duce la diminuarea funcțiilor economice ale statului, să genereze efecte perverse, sub forma economiilor subterane, comerțului ilicit, traficului cu tehnologie, afectarea mediului înconjurător;
5. Riscul ca economia globală să intre în criză, datorită unui leadership politic slab, unei instituții internaționale slabe, reacții protecționiste, instabilități financiare.

Securitatea economică este o componentă esențială a securității naționale, cel puțin la fel de importantă precum dimensiunea militară, reprezentând astfel un important factor de risc. Potrivit Declarației adoptate la 31 ianuarie 1992 într-o sesiune a Consiliului de Securitate al ONU, ea reprezintă o amenințare nu numai la adresa securității naționale, dar și la adresa păcii și securității internaționale.

Riscurile la adresa securității Republicii Moldova sunt preponderent de natură nemilitară și, mai ales, internă, manifestându-se, în special, în domeniile economic, financiar, social și ecologic.

Așadar, atunci când abordăm tematica legată de dimensiunea economică a securității este necesar să avem în vedere atât riscurile și oportunitățile, cât și provocările oferite de aceasta. Sfârșitul Războiului Rece, cu toate implicațiile pe care le-a generat, uneori în mod surprinzător, a determinat o schimbare radicală și dramatică a

naturii relațiilor la nivel continental și transatlantic, transferând substanța acestora din spațiul militar în cel economic al puterii. Mai mult, globalizarea determină o creștere a impactului exercitat de problemele economice asupra subiectelor de politică externă și de securitate.

Dacă în trecutul mai îndepărtat activitatea diplomatică era concentrată în direcția promovării intereselor de securitate aproape exclusiv prin instrumente politice și militare, începând cu ultimele trei decenii înalții funcționari cu atribuțiuni în politica externă, inclusiv șefii de stat și de guvern, și-au focalizat atenția tot mai mult asupra problemelor economice și comerciale, a celor legate de protecția mediului, de promovarea și protejarea drepturilor omului, fiind evidențiate aspectele etnice și culturale ale securității.

Astăzi este în afara oricărei îndoieli că preocupările diplomatice vor fi concentrate într-o proporție mai mare asupra diverselor aspecte ale securității non-militare sau ale securității „soft” [1]. Una dintre aceste probleme, care, în pofida multiplelor dezbateri, pare că se cronicizează, este aceea a discrepanțelor economice.

Transformarea sistemică cuprinde deschiderea spațiului național către fluxul liber de bunuri, capital și idei. Tranziția la economia de piață generează, cel puțin pentru moment, contradicții, pericole și vulnerabilități, adică: inegalitate între veniturile salariale, între firme, între țările mici. Disponibilitățile economice și sociale, sărăcia acută, șomajul ridicat și inflația violentă subminează stabilitatea, amenințând nu doar securitatea națională. Șansele oferite economiilor în curs de dezvoltare și celor aflate în tranziție de a atinge o creștere susținută sunt amenințate de riscurile insecurității și instabilității economice, de posibilitatea marginalizării și chiar excluderii, ceea ce înseamnă că astăzi beneficiile și costurile transformărilor sistemice sunt împărțite inegal.

Tranziția către o economie de piață poate afecta comportamentul, psihologia socială, sporind animozitățile și resentimentele față de cei care sunt „altfel”. Combinația între tensiunile și mișcările sociale, determinate de inegalitățile economice, pe de o parte, și neliniștile provocate de distrugerea sistemului clasic de ierarhizare a valorilor, pe de altă parte, poate da naștere unui sentiment de neliniște, de dezordine socială. Tensiunile sociale interne pot determina apariția unor schimbări radicale ale politicilor, precum și conflicte majore.

Discrepanțele economice și, implicit, tensiunile sociale pot fi evitate printr-o corectă redistribuire a produsului creat. Europa, spre exemplu, nu-și poate permite să-și marginalizeze propriile state, indiferent că se află sau nu în spațiul comunitar. Securitatea regională ar fi în pericol fără o prosperitate economică, iar aceasta din urmă fără securitate nu-și are sensul. *Din această perspectivă, validarea geopolitică a proiectului comunitar european presupune în mod obligatoriu și reușita unui proiect geoeconomic integrator, echilibrat și care să promoveze în mod real o bună stare socială.*

După 45 ani de comunism, țările din fostul lagăr socialist au fost supuse unui nou experiment istoric. Tranziția de la o economie planificată centralizată la o economie de piață a reprezentat al doilea mare experiment din istoria economiei mondiale, ambele procese fiind operațiuni de „inginerie politică, economică și socială” și nu evoluții organice ale respectivelor societăți, ca cele din țările dezvoltate.

Acest process inedit a necesitat o amplă reconstrucție instituțională și o ajustare structurală masivă într-un timp istoric concentrat. Costurile economice și sociale ale tranziției s-au dovedit a fi mult mai ridicate decât cele estimate inițial, ceea ce a făcut imposibilă asigurarea creșterii nivelului de trai, dar a prezentat un interes și mai mare pentru studierea dimensiunii economice, pentru analiza de securitate a statului în condițiile de tranziție la economia de piață.

Deja din primele studii în domeniul statelor mici și al securității acestora, realizate de către cercetătorii americani Annete Fox, Robert Rothstein și David Vital, poate fi desprinsă ideea că puterile (*alias* statele) mici sunt ceva mai mult decât mari puteri cu literă mică [2]. În pofida similitudinilor existente între statele mari și mici (aspectul instituțional-administrativ, legislativ, procesul politico-decizional etc.), acestea se deosebesc prin comportament și prin atitudine diferite față de probleme și amenințări similare. Dată fiind dimensiunea redusă a teritoriului și resursele naturale, umane și, prin urmare, economice, destul de limitate, dimensiunea economică în analiza de securitate capătă o importanță cu totul deosebită pentru unele state mici. Asigurarea acesteia depinde de combinarea factorilor spațiali, relativ stabili (amplasare și relief, resurse naturale și umane, componența etnică etc.), cu cei conjuncturali, temporari (natura, gradul și originea amenințărilor interne și externe). Reieșind din considerentul că o bază fizico-geografică mică nu poate acoperi totalitatea pericolelor potențiale (sau o face la un nivel comparativ mai scăzut decât în statele mari), este firesc ca statul de dimensiuni mici să resimtă un grad sporit de vulnerabilitate la amenințările externe. Prin excepție însă, succesele economice ale unor țări est-asiatice (tigri asiatici) demonstrează că dotarea precară cu resurse naturale nu înseamnă în mod obligatoriu și incapacitatea de a asigura securitatea economică. Pe de altă parte, este adevărat că majoritatea statelor mici din Asia de Sud-Est au reușit să realizeze succese economice numai după ce au practicat un anumit timp politici economice de sorginte neo-intervenționistă.

Extinderea Uniunii Europene (1 mai 2004 – 10 state) s-a realizat doar din punct de vedere juridic. Costurile, poate până acum subestimate din rațiuni politice, vor fi doar o parte a șocului economic și social foarte brutal, atâta timp cât statele Europei Centrale și de Est au venit cu: o agricultură puțin modernizată, o industrie în criza schimbării, o metropolizare incompletă, investiții prea mici pentru o reală dezvoltare economică și un nivel de trai scăzut care a atras în permanență din partea propriilor cetățeni revendicări în direcția unei mai bune stări sociale [3].

Aderarea Europei Centrale și de Est se bazează pe o dominare economică și pe o închidere structurată într-o dependență financiară, comercială, industrială și tehnologică. Este prețul pe care îl are de plătit această parte a continentului în schimbul asigurării dezvoltării sale economice (a securității economice și stabilității sociale) și a securității într-o lume în care raportul național/internațional devine tot mai inseparabil [4]. Un alt factor important al securității economice îl constituie rezervele de hrană. Securitatea alimentară este definită, cel mai des, prin accesul oamenilor, oriunde s-ar afla ei din punctul de vedere al locației geografice, la o cantitate de hrană care să răspundă necesităților zilnice ale vieții și sănătății. În fapt, este vorba despre acces economic și fizic la resursele de hrană. Lipsa acestora asociată cu un regim abuziv determină deplasări masive ale populației, migrații ilegale, dezrădăcinări însoțite adeseori de incapacitatea de adaptare și integrare în comunități de cele mai multe ori total diferite de cele de proveniență.

Corupția generează și ea instabilitate sub aspect economic și social. Afectează rata de creștere a unei economii, denaturând investițiile interne și externe, acționează asupra calității creșterii economice. Fenomen caracteristic existenței la nivel global, corupția se manifestă totuși diferit, în funcție de gradul de dezvoltare economică a fiecărei entități statale, care determină, la rândul lui, amploarea cu care se manifestă corupția. Poate tot aici ar trebui să precizăm că în statele aflate în tranziție au acționat forțe care au încercat (și reușit) să minimalizeze la modul excesiv rolul statului în procesul dezvoltării economice, când, în mod normal, complexitatea transformărilor radicale cerute de crearea unei noi societăți ar fi trebuit să conducă la creșterea responsabilității instituțiilor statale. Acest lucru nu ar fi însemnat întoarcerea la sistemul totalitar, ci doar ar fi creat condițiile unei intervenții sporite și eficiente a statului în sectoarele critice, acolo unde mecanismele de piață nu ar fi putut să asigure o alocare eficientă a resurselor [5].

Aici ar trebui de menționat că securitatea economică și securitatea ca tot unitar al diverselor determinări sunt serios puse în pericol de grupurile teroriste. Acestea, prin acțiunile pe care le întreprind, nu fac decât să perturbeze existența normală a unei societăți democratice sau să încerce obstrucționarea unei comunități în demersul său de integrare în circuitul politico-economic mondial.

Ca expresie practică a securității economice, analiza poate fi redusă la următoarele puncte:

- ✓ capacitatea statului mic sau mare în tranziție la economia de piață de a avea acces la sursele de energie și de materiale strategice;
- ✓ capacitatea de a face față presiunilor concurențiale și forțelor pieței din UE;
- ✓ posibilitatea ca interdependența economică să creeze inegalități economice între state;
- ✓ riscul ca diminuarea funcțiilor economice ale statului să creeze efecte negative sub forma economiilor subterane, comerțului ilicit, traficului de tehnologie, afectării mediului înconjurător;
- ✓ riscul ca economia în curs de transformare sistemică să intre în colaps ca urmare a aplicării unor politici economice greșite, a unor conduceri politice ineficiente, a existenței unor instituții slabe, a unor reacții protecționiste sau a unor instabilități financiare.

Astfel, importanța dimensiunii economice în analiza de securitate este concretizată în faptul că economia face parte din baza fizică a statului, care asigură alocarea resurselor necesare, inclusiv pentru asigurarea securității militare, a celei politice, a celei ecologice și a celei sociale.

În cazul în care ne referim la stabilitatea socială, legătura directă cu securitatea economică se manifestă mai ales atunci când este vorba despre amenințările în adresa securității economice a consumatorilor (mai ales în ceea ce privește problema achitării taxelor pentru serviciile comunale în Republica Moldova, când tarifele pentru serviciile termo- și electroenergetice, precum și pentru gazul natural, sunt supraevaluate).

Amploarea pe care au căpătat-o în ultimele două decenii fenomenele de degradare ecologică a mediului ambiant a dus la apariția unor legături mult mai strânse între securitatea economică și cea ecologică. Securitatea ecologică este deci o parte integrantă a securității naționale, mai ales în cazul unui stat mic din punct de vedere geografic, când starea mediului ambiant este într-o foarte mare măsură condiționată de factori transfrontalieri.

Concluzii

În virtutea dimensiunilor mici ale țării noastre, dar și sărăciei, deficiențele și problemele legate de securitatea ei economică sunt mai mari decât ale altora. Însă, premisele care au favorizat derularea crizei economice și insecuritatea economică sporită sunt în general similare pentru majoritatea statelor mici post-sovietice. Există însă și particularități naționale, care în unele cazuri au favorizat depășirea rapidă a crizei incipiente și evitarea transformării ei în una de natură sistemică (țările baltice, în special Estonia), iar în alte cazuri, cum este și cazul Republicii Moldova, au sporit turbațiile amenințătoare economice. Una dintre premise a fost întârzierea pe care au admis-o majoritatea țărilor post-sovietice în informatizare și computerizare. Alte premise specifice doar Republicii Moldova sunt cele de origine istorico-economică, politico-psihologică, etnodemografică și etnopsihologică.

Analiza de securitate ar trebui să pornească de la securitatea oamenilor, nu a statelor sau a grupărilor de state, întrucât individul uman este baza tuturor formelor de organizare socială. Astfel, un indiciu important, care conduce direct la analiza dimensiunii economice, ar putea fi, considerăm, calitatea vieții ce este un concept evaluativ și reprezintă rezultanta raportării condițiilor de viață și a activității, care compun viața umană, la necesitățile, valorile și aspirațiile umane. Se observă că acest concept se referă atât la condițiile obiective în care se constituie viața umană, cât și la modul subiectiv în care fiecare individ își evaluează propria sa viață.

Cei mai importanți indicatori și indici sociali și sociologici prin care se măsoară condițiile obiective sunt:

- indicatori și indici sociali și sociologici ai locuirii: stocul de locuințe (numărul de locuințe ce revin la mia de locuitori, numărul de camere ce revin la mia de locuitori, suprafața medie locuibilă ce revine unei persoane etc.), dezvoltarea sectorului de locuințe (implicarea sectorului public în construcția de locuințe, cheltuielile cu infrastructura ce revin unei persoane în decurs de un an în mediul urban etc.), condițiile de locuit (rata populației urbane, rata populației care trăiește în zonele afectate de poluare, mortalitatea cauzată de poluarea mediului, rata locuințelor cu instalații de apă potabilă etc.);

- indicatori și indici sociali și sociologici ai sărăciei: pragul sărăciei, minimul de subzistență, rata sărăciei, prăpastia sărăciei, indicele Sen (procentul din venitul total al populației care ar trebui transferat săracilor, astfel încât veniturile acestora să fie aduse la nivelul pragului de sărăcie), indicele Fishlow (exprimă prăpastia sărăciei, ca procent din veniturile celor nonsăraci, în ideea eliminării sărăciei prin transferuri directe de venituri de la aceștia), coeficientul Gini (măsură a inegalității veniturilor) etc.;

- indicatori ai stării de sănătate: rata de morbiditate, morbiditatea pe contingente, accesul la serviciile de sănătate, asigurarea populației cu medici, asigurarea populației cu farmaciști, indicatorul de asigurare cu resurse umane etc.;

- indicatorii libertății și dezvoltării umane: indicatorul libertății umane, indicatorul dezvoltării umane;

- indicatori ce caracterizează sistemul de învățământ: rata de școlarizare, eficiența internă a sistemului de învățământ, calitatea serviciilor educaționale și utilizarea resurselor etc.

Astfel, observăm că se creează o conexiune între securitatea individului sau socială în ansamblul său și securitatea economică. Practic, cea socială este parte componentă din securitatea economică și acestea nu pot fi analizate separat.

În consecință, securitatea nu mai poate fi analizată în termeni de alegere politică, de capacități și intenții ale unui stat; o semnificație sistemică au căpătat acum vulnerabilitățile, riscurile, pericolele și amenințările la adresa securității. De exemplu, restrângerea definiției securității la conceptele de *integritate teritorială* sau de *interese naționale* determină excluderea din analiză a amenințărilor de natură socială la adresa societății interne sau internaționale. Redefinirea securității astfel încât să includă și dimensiunea economică, ca un element separat și cu importanță egală, este concomitentă cu preocuparea de a identifica și celelalte dimensiuni ale unei noi agende de securitate (politici macroeconomice, factori de natură culturală și de natură politică, mediu etc.).

Referințe:

1. Ecobescu Nicolae. Considerations on Economic, Enviromental and Legal Dimension of Security // Romanian Journal of International Affairs. - 2001. - No1-2. - Vol.VII.
2. Olaf F. Knudsen. Analizarea securității statului mic: rolul factorilor externi. [NATO: ce este, ce va fi. Noua Europă și securitatea statelor mici]. - București, 1996.
3. Popescu I. Economic Security – Essential Component of National Security // Romanian Journal of International Affairs. - 2002. - No4. - Vol.III.
4. Dinicu A. Securitatea economică, parte esențială a securității naționale. - În: Materialele sesiunii științifice „Eficiență și calitate în învățământul superior”. - Sibiu: Editura Academiei Forțelor Terestre, 2004.
5. Ibidem.

Prezentat la 20.02.2008